

به نام خدا

سند راهبردی  
ماهیان خاویاری

مؤلفین :

دکتر محمد پور کاظمی

با همکاری :

محمود بهمنی، حسین پرندآور، کریم مهدی نژاد، محمود توکلی، محمود محسنی،  
رضوان اله کاظمی، علیرضا شناور ماسوله، محمدرضا نوروز فشخامی، قربان زارع گشتی

سرشناسه	: پور کاظمی، محمد، ۱۳۳۹-
عنوان و نام پدیدآور	: سند راهبردی ماهیان خاویاری / مولف محمد پور کاظمی.
مشخصات نشر	: تهران : موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۴۸۴ ص. : جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۵۸۵۶-۸۹-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: تاس ماهیان-- ایران-- پرورش و تکثیر-- برنامه ریزی.
شناسه افزوده	: موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ۲پ۹۴/ت SH167
رده بندی دیویی	: ۶۳۹/۲۷۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۱۲۵۲۳۳

نام کتاب : سند راهبردی ماهیان خاویاری

مؤلفین : دکتر محمد پور کاظمی

با همکاری: محمود بهمنی، حسین پرندآور، کریم مهدی نژاد، محمود توکلی، محمود محسنی، رضوان اله

کاظمی، علیرضا شناور ماسوله، محمدرضا نوروز فشخامی، قربان زارع گشتی

ویراستار ادبی: گل اندام آل علی

شمارگان : ۶۰۰ نسخه

چاپ اول : سال ۱۳۹۵

ناشر : موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور

ناظر چاپ : مدیریت اطلاعات و ارتباطات علمی

(نشانی: اتوبان تهران کرج - خروجی پیکان شهر - خیابان سرو آزاد - خیابان هشتم غربی - بلوار باغ گیاه

شناسی ملی ایران - موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور

تلفن ۴۴۷۸۷۹۵۴ - [www.ifro.ir](http://www.ifro.ir))

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۵۸۵۶-۸۹-۰ (ISBN : 978-964-5856-89-0)

قیمت : ۱۹۰۰۰۰ ریال

حق چاپ برای موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور محفوظ است.

## پیشگفتار

تدوین برنامه استراتژیک (راهبردی) برای هریک از محورهای توسعه زیربخش کشاورزی امری الزامی و ضرورتی اجتناب ناپذیر است. عدم تدوین برنامه راهبردی و نادیده گرفتن کلیه عوامل مؤثر و دخیل در شکل گیری یک فرآیند، موجب روزمره گی همه دست اندرکاران، مسئولین، برنامه ریزان، کارشناسان و حتی محققین به امور جاری و کوتاه مدت یا بی توجهی به آینده (میان یا بلندمدت) خواهد شد.

طبق سیاست های وزارت جهاد کشاورزی مقرر شد برنامه راهبردی محصولی برای حدود ۸۰ محصول کشاورزی تدوین گردد. در زیربخش شیلات ۷ برنامه راهبردی شامل برنامه های راهبردی: ماهیان خاویاری، ماهیان گرم آبی، ماهیان سردآبی، میگو و سایر آبزیان، غذای زنده و سخت پوستان، ماهیان دریای خزر (شمال)، ماهیان جنوب تدوین گردد. در این راستا، طی ابلاغیه حکم به شماره ۲۷۲۲۶/۲۲۳ مورخ ۸۶/۴/۲۴ (معاون محترم وزیر و رئیس سازمان ترویج، آموزش و تحقیقات) مسئولیت تدوین برنامه راهبردی ماهیان خاویاری به اینجانب محول گردید. در این راستا، ۷ کمیته تخصصی فرعی شامل: کمیته های ارزیابی ذخایر، صید و منابع آبزیان، اکولوژی ماهیان خاویاری، تکثیر و پرورش ماهیان خاویاری، فیزیولوژی و بیوشیمی ماهیان خاویاری، بهداشت و بیماریهای ماهیان خاویاری، ژنتیک و کمیته فرآوری ماهیان خاویاری شکل گرفت که در هریک از کمیته ها از کلیه اساتید، محققین، مدیران و کارشناسان ذیربط جهت جهت بهره گیری از تجارب و تدوین برنامه، دعوت به همکاری شدند.

پیش نویس هریک از موضوعات تخصصی توسط مسئول محترم کمیته و اعضاء کارشناسی آن در انستیتو تحقیقات بین المللی ماهیان خاویاری تهیه و پس از طرح در جلسه شورای هماهنگی، تدوین برنامه انستیتو و اتخاذ نظریات اصلاحی، برای سایر اعضاء کمیته ارسال گردید. خوشبختانه تعدادی از اعضاء (خارج از انستیتو) با دقت نقطه نظرات اصلاحی را ارسال نمودند که در متن لحاظ شده است.

پس از تکمیل دیدگاهها، جلسات منظم طی سال ۱۳۸۶ در انستیتو برگزار گردید و پس از تکمیل سند برنامه برای مجموعه مدیران ارشد اداره کل شیلات، محیط زیست استان، اساتید محترم دانشگاه گیلان، پژوهشکده آبی پروری، مرکز آموزش عالی میرزا کوچک خان، مرکز ملی فرآوری آبزیان، یگان حفاظت منابع، مراکز تکثیر و بازسازی ذخایر شهید بهشتی، شادروان یوسفپور، شهید انصاری و ... ارسال گردید تا در جلسه ۸ ساعته مورخ ۸۶/۸/۱۳ با حضور اساتید و مدیران موضوع مجدداً مورد بحث و بررسی قرار گیرد. نقطه نظرات اصلاحی دریافت و الحاظ گردید. متعاقب آن موضوعات تهیه و توافق شده در سطح استان، در جلسه شورای پژوهشی مؤسسه تحقیقات شیلات ایران (مورخ ۸۶/۹/۵) به صورت Power point ارائه شد و مجدداً نقطه نظرات اصلاحی از اعضای محترم شورا دریافت و به سند حاضر اضافه گردید.

از آنجائیکه مسئولیت اجرای برنامه های پیشنهادی به عهده سازمان شیلات ایران و شرکت مادر تخصصی خدمات کشاورزی می باشد این سند بهمراه CD مربوطه به سازمان و شرکت مربوطه ارسال گردید. بعلت تغییر در مدیریت سازمانهای فوق نقطه نظرات تکمیلی دریافت نگردید تا نهایتاً در مورخ ۸۷/۱/۱۷ در حضور ریاست محترم سازمان شیلات ایران سند بهمراه برنامه های پیشنهادی ارائه و نقطه نظرات جدید الحاظ گردید. سند فوق در جلسه مورخ ۸۷/۱/۱۸ در حضور وزیر محترم جهاد کشاورزی، شورای محترم معاونین و رؤسای محترم سازمانها و شرکتهای تابعه وزارتخانه ارائه و سپس نظریات اعضای محترم شورای معاونین وزارتخانه دریافت و در متن حاضر لحاظ شد. نظریات اصلاحی سازمان شیلات ایران که طی نامه کتبی شماره ۲۷۶۹/ش مورخ ۸۷/۱/۲۸ به مؤسسه تحقیقات شیلات ایران ارسال گردید، الحاظ و سند راهبردی حاضری تهیه و تکمیل گردید.

تدوین و تکمیل سند برنامه راهبردی ماهیان خاویاری که با تلاش بیش از ۱/۵ سال جلسات کارشناسی و تخصصی صورت گرفته مدیون زحمات و تلاش طاقت فرسای

همکاران ارجمندم در انستیتو تحقیقات بین المللی ماهیان خاویاری دکتر دادمان می باشد که نقش اصلی را در تهیه و تکمیل این سند را ایفاء نمودند. مطمئناً سند حاضر، بدون نقص و عیب نخواهد بود ولی طبق اسناد و مدارک موجود یکی از جامع ترین برنامه های ارائه شده توسط کارشناسان، محققین، اساتید و مدیران دست اندرکار و مرتبط با ماهیان خاویاری کشور می باشد. در پایان لازم می دانم از تمامی افرادی که در سطح ملی و استانی اینجانب را در تدوین برنامه راهبردی ماهیان خاویاری یاری نمودند از صمیم قلب تشکر نمایم. امیدوارم با اجرایی شدن برنامه های پیشنهادی در بخش های اجرا و تحقیقات، شاهد حفاظت و بهره برداری پایدار ذخایر ارزشمند تاسماهیان دریای خزر، پایداری اشتغال صیادان و بهره برداری و حفظ اقتدار جایگاه خاویار ایران در بازارهای جهانی باشیم.

**دکتر محمد پور کاظمی**

عضو هیئت علمی موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور

## فهرست مندرجات

### پیشگفتار

۱	چکیده
۳	مقدمه
۵	فصل ۱: بررسی وضعیت موجود
	۱-۱- اهداف توسعه سازمان شیلات و موسسه تحقیقات شیلات ایران
۵	در برنامه چهارم توسعه
۷	۱-۱-۱- اهداف توسعه بخش شیلات (ماهیان خاویاری)
۱۳	۱-۱-۲- بررسی فاصله وضع موجود تا اهداف توسعه
۱۶	۱-۱-۳- بررسی تطابق اهداف توسعه با مناطق پرورش و صید از دریا
۱۷	۱-۱-۴- بررسی تطابق اهداف توسعه با نظام های گوناگون تولید
۱۹	۱-۲- اقتصاد ماهیان خاویاری
۱۹	۱-۲-۱- صید از دریا
۲۹	۱-۲-۲- آبرزی پروری ماهیان خاویاری
۳۶	۱-۲-۳- میزان تولید و درآمدزایی
۳۹	۱-۳- مناطق مستعد برای پرورش ماهیان خاویاری
۴۰	۱-۳-۱- تشریح مکانهای توان دار برای پرورش ماهی خاویاری
۴۲	۱-۴- عوامل موثر در تولید ماهیان خاویاری
۴۲	۱-۴-۱- تکثیر
۶۰	۱-۴-۲- حفاظت منابع
۶۵	۱-۴-۳- نظام های تولید
۷۰	۱-۵- همکاریهای منطقه ای و بین المللی
۷۰	۱-۵-۱- کمیسیون منابع زنده دریای خزر

۷۲	۱-۵-۲- برنامه محیط زیست دریای خزر (CEP).....
	۱-۵-۳- کنوانسیون نظارت بر تجارت گونه های گیاهی و جانوری
۷۴	در خطر انقراض (سایتس).....
۷۶	۱-۶- تنوع زیستی و حفاظت ذخایر ماهیان خاویاری.....
۸۰	فصل ۲: بررسی و تحلیل مسائل و محدودیت ها (کاهش ذخایر طبیعی).....
۸۰	۲-۱- تهیه فهرست جامعی از مسائل و محدودیت های مرتبط با ماهیان خاویاری.....
۸۰	۲-۱-۱- فقدان مدیریت.....
۹۴	۲-۱-۲- کاهش تولید بچه ماهیان خاویاری.....
۱۰۳	۲-۱-۳- اثرات سوء آلودگی ها.....
۱۰۵	۲-۱-۴- عدم توسعه و رشد آبی پروری.....
۱۴۱	۲-۲- بررسی و تعیین روابط متقابل مشکلات بر یکدیگر.....
۱۴۶	۲-۳- استخراج و طبقه بندی مشکلات قابل حل طریق تحقیقات.....
۱۴۸	فصل ۳: بررسی نتایج تحقیقات گذشته و جاری در داخل و خارج از کشور.....
۱۴۸	۳-۱- بررسی نتایج تحقیقات قبلی در داخل کشور در زمینه.....
۱۴۸	۳-۱-۱- ارزیابی ذخایر ماهیان خاویاری.....
۱۸۶	۳-۱-۲- بازسازی ذخایر ماهیان خاویاری.....
۲۱۵	۳-۱-۳- آبی پروری تاسماهیان.....
۲۴۸	۳-۱-۴- بررسی و استخراج علل عدم معرفی و ترویج نتایج فوق.....
۲۵۳	۳-۲- بررسی تحقیقات در دست اجرا در داخل کشور.....
۲۵۳	۳-۲-۱- در زمینه ارزیابی ذخایر.....
۲۵۷	۳-۲-۲- در زمینه بازسازی ذخایر.....
۲۶۴	۳-۲-۳- در زمینه آبی پروری ماهیان خاویاری.....
۲۷۰	۳-۲-۴- بررسی تنگناهای پیشرفت تحقیقات فوق بویژه کمبود منابع اعتباری.....
۲۷۵	۳-۳- بررسی نتایج تحقیقات مرتبط انجام شده در خارج از کشور.....

۱-۳-۳- استخراج نتایجی که می تواند پاسخگوی هر یک از مسائل و

محدودیت های موجود باشد.....	۲۷۵
<b>فصل ۴: تعیین اولویت بندی اهداف تحقیق</b> .....	۳۲۶
۱-۴- درخت اهداف .....	۳۲۶
۲-۴- تولید خاویار و گوشت پرورشی تاسماهیان .....	۳۲۹
<b>فصل ۵: برنامه اجرایی</b> .....	۳۴۲
۱-۵- برنامه های پیشنهادی (اجرایی).....	۳۴۳
۱-۱-۵- مدیریت و بهره برداری پایدار از ذخایر.....	۳۴۳
۲-۱-۵- بازسازی و احیاء ذخایر تاسماهیان.....	۳۵۰
۳-۱-۵- تداوم تحقیق و توسعه .....	۳۵۹
۴-۱-۵- آبرزی پروری تاسماهیان.....	۳۶۰
۲-۵- برنامه تحقیقات راهبردی .....	۳۶۵
<b>فصل ۶: جمع بندی</b> .....	۳۹۱
<b>منابع</b> .....	۴۰۵